

وضعیت شیعیان قبل از ظهور امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف

شاهده پروین کاظمی^۱، سیده فاطمه موسوی^۲

چکیده

قبل از ظهور امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف به دلیل اینکه امام و رهبر شیعیان در میان آنها نیستند و مردم با امام عجل الله تعالی فرجه الشریف نیز به ظاهر هیچ ارتباطی ندارند با مشکلات زیادی روبه‌رو هستند و اختلافات زیادی مانند اختلافات ظاهری و عقیدتی همراه با آزمایش‌های زیادی اعم از آزمایش‌های مادی و معنوی دست به‌گریبان هستند. این اختلافات، آزمایش‌ها و فتنه‌ها، عوامل مختلفی مانند مدعیان دروغین، غالبان و ... دارند که قصد دارند با مکر و فریب خود، شیعیان را گرفتار فتنه‌ها و اختلافات کنند تا مرتد شوند. در این میان فقط کسانی می‌توانند خود را از گزند این حوادث و فتنه‌ها در امان نگه دارند و گرفتار این اختلافات نشوند که از نعمت بصیرت برخوردار باشند و تنها علمای راستین هستند که می‌توانند مردم را از دام این فتنه‌ها و مکر و فریب دشمنان دور نگه دارند. بنابراین، آنان موظفند هم از نظر عقیدتی و هم از بعد اخلاقی مردم را راهنمایی کنند. در پژوهش حاضر وضعیت دشوار شیعیان در عصر قبل از ظهور حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف بر اساس روایات معصومین علیهم السلام بررسی می‌شود.

واژگان کلیدی: وضعیت شیعیان، ظهور، امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف.

۱. مقدمه

ظهور موعود عجل الله تعالی فرجه الشریف یک اعتقاد عمومی در تمام ادیان است. این موضوع از زمان غیبت کبری امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف مطرح شده است و در این باره پژوهش‌ها و تألیفات فراوانی انجام گرفته است. غیبت شامل دو دوره بوده است: غیبت صغری و غیبت کبری. در زمان غیبت صغری مردم توسط نایبان

۱. دانش پژوه کارشناسی علوم قرآن و حدیث، مجتمع آموزش عالی بنت الهدی، جامعه المصطفی سنة العالمیه، پاکستان.

۲. مدرس گروه علمی - تربیتی مطالعات اسلامی، مجتمع آموزش عالی بنت الهدی، جامعه المصطفی سنة العالمیه، ایران.

حضرت با امام عجل الله تعالی فرجه الشریف در ارتباط بودند، ولی در زمان غیبت کبری مردم با امام عجل الله تعالی فرجه الشریف هیچ ارتباطی ندارند و به همین خاطر با مشکلات زیادی نیز روبرو هستند، اما شیعه بر این باور و اعتقاد راسخ است که بعد از سپری شدن و گذر از این همه مشکلات، امام عجل الله تعالی فرجه الشریف ظهور می کند؛ یعنی از پرده غیبت آشکار می شود. در متون دینی بشارت داده شده است که جهان در سیطره ظلم و فساد باقی نمی ماند بلکه امام عجل الله تعالی فرجه الشریف و هادی برحق ظهور می کند و با عدل و داد در جهان حکومت می کند. این عقیده موجب آماده شدن مردم برای ظهور امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف شده است. همچنین به دلیل اهمیت ویژه این موضوع، فریب کاران از این مفهوم سوءاستفاده کرده اند و با خدعه و نیرنگ مردم را با نقشه های شیطانی خود آلوده می کنند. دشمنان اسلام و انسانیت که همواره در ترس از حاکمیت عدل و انسان کامل به سر می برند با شبهات و سؤالات خود ساخته سعی می کنند تا اعتقاد به ظهور منجی موعود را در دل های شیعیان سست کنند و در میان مردم فتنه ایجاد کنند.

شواهد و قرائن مختلف حاکی از این مطلب است که جامعه شیعی قبل از ظهور امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف جامعه ای فعال و تکیه گاه مطمئنی برای انقلاب جهانی امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف خواهد بود، اما در اینجا مشکلی اساسی وجود دارد و آن هم وجود ضعف در صف شیعیان و اختلافات موجود است که این مسئله سبب سستی و شکاف بین آنها شده است که مشکلات و درگیری های زیادی را به وجود می آورد. به همین خاطر محقق ضرورت این موضوع را احساس کرد که وضعیت شیعیان قبل از ظهور امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف تجزیه و تحلیل شود و برای آشنا کردن شیعیان با فتنه های دشمنان که قصد دارند به این وسیله شیعیان را تضعیف کنند به این موضوع بپردازد تا انسان ها بتوانند با تأمل در متون دینی و بصیرت افزایی خود را در این وضعیت از فتنه های آخرالزمان حفظ کنند و برای ظهور امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف زمینه سازی کنند.

۲. مفهوم‌شناسی

۱-۲. امام

در اصطلاح تشیع، بعد از پیامبر اسلام ﷺ دوازده جانشین ایشان را امام می‌گویند. اول امام علی علیه السلام و آخر، امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف. امام جمع به لفظ واحد است و امامان تثنیه. امام در لغت به معنای پیشوا، مقتدا و رئیس، پیش‌نماز، راه، مصلح چیزی و برپادارنده آن، قرآن، پیغمبر و خلیفه، امیر لشکر، دلیل و راهنما آمده است و جمع آن، ائمه است که دوازده نفر از پیشوایان اسلام و جانشینان پیغمبر اکرم صلی الله علیه و آله را شامل می‌شود. (معلوف، ۱۳۸۰، ص ۵۵) بندریگی در تعریف امام می‌گوید: «امام، مقتدا، پیشرو، رهبر و به مرد وزن گفته می‌شود. جمع آن ائمه و ایمه است. همچنین به معنای الگو و سرمشق، کسی که به او مثل زده می‌شود، راه مستقیم و راست آمده است» (بندریگی، ۱۳۶۲، ص ۱۰).

امام در سخنان فقها در دو مفهوم عام و خاص به کار رفته است. امام در مفهوم عام عبارت است از حاکم و ولی مسلمانان (ولایت فقیه)، امام جماعت و امام جمعه. واژه امام در مفهوم خاص خود نزد امامیه به دوازده نفس مقدس و پاک گفته می‌شود که از سوی خداوند متعال به منصب امامت و ولایت رسیده‌اند. امام با این معنا از ولایت مطلق در امور دینی و دنیوی برخوردار است و نیز از گناه، اشتباه، خطا و فراموشی مصون است. او حجت و خلیفه خداوند در زمین است. (مؤسسه دایره‌المعارف فقه اسلامی، ۱۳۹۰، ۸۳/۱) البته لازم به ذکر است که امامت با خلافت متفاوت است. خلیفه کسی است که تنها حکومت می‌کند و رهبری اجتماعی و سیاسی را برعهده دارد، اما امامت مقامی دینی است که در ادامه منصب پیامبری ایجاد می‌شود و امام رهبری جامعه در امور دینی و اخروی را برعهده دارد. برخی از پیامبران مانند پیامبر اسلام ﷺ و حضرت ابراهیم علیه السلام امام نیز بوده‌اند (ر.ک.، بقره: ۱۲۴). امام تمام وظایف، مقامات و اختیارات پیامبر صلی الله علیه و آله به جز نبوت را دارد. بنابراین اعتقاد شیعه وجود امام برای حفظ و بقای جهان ضروری است. اگر امامی از دنیا برود و امام دیگری منصوب نشود جهان در معرض افول و نابودی واقع می‌شود (پژوهشکده تحقیقات اسلامی، ۱۳۹۱، ص ۹۲).

مهدی در لغت به معنای هدایت شده به راه راست و مولود تازه آمده است و نام مبارک وصی دوازدهم پیغمبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ است که جهان را پر از عدل می کند، پس از آنکه پراز ظلم شده باشد. (معلوف، ۱۳۸۰، ۲/۲۲۶۴-۲۲۶۵) مهدی اسم مفعول و به معنای هدایت شده است. مهدویت نیز از همین ریشه است و مهدی مشهورترین نام آن حضرت نزد شیعه و سنی است. البته گاهی نیز در معنای فاعلی به معنای هدایت کننده به کار می رود (سلیمیان، ۱۳۸۳، ص ۳۸۶). محمد بن عجلان از امام صادق عَلَيْهِ السَّلَام نقل کرده است: «و قائم را از آن جهت مهدی گفته اند که مردم را به آیینی که از دست داده اند، هدایت می کند» (شیخ مفید، ۱۴۱۳، ۲/۳۸۳). آنچه بیشتر در روایات آمده همان معنای نخست است. امام باقر عَلَيْهِ السَّلَام در این باره فرمود: «إِنَّمَا سَمِيَ الْمَهْدِي، لِأَنَّهُ يَهْدِي إِلَى أَمْرٍ خَفِي، وَيَسْتَخْرِجُ التَّوْرَةَ وَ سَائِرَ كُتُبِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ مِنْ غَارِ أَنْطَاكِيَّةَ؛ بِهَدْرَسْتِي كَمَا مَهْدِي نَامِيْدَه شَد بِه جَهْتِ اَيْنَكِه بِه اَمْرٍ مَخْفِي هِدَايَتِ مِي شُوْد. اَوْ تَوْرَاتِ وَ سَائِرِ كِتَابِ هَايِ اَلْهِي رَا اَز غَارِي دَر اَنْطَاكِيَه بِيْرُوْن خَوَاهِد اَوْرِد.» (جزائری، ۱۴۲۷، ۳/۱۹۵؛ یزدی حائری، ۱۴۲۲، ۱/۲۱۷؛ طوسی، ۱۴۱۱، ص ۴۷۱).

نکته جالب توجه این است که لقب مهدی بیشتر درباره آن حضرت بعد از ظهور و قیام و لقب قائم بیشتر درباره آن حضرت قبل از ظهور و قیام استفاده می شود. (سلیمیان، ۱۳۸۳، ص ۳۸۶-۳۸۷) بندرریگی نیز مهدی را چنین تعریف کرده است: «هدایت شده، راهنمایی شده، کسی که خدا او را به راه حق هدایت کرده است» (بندرریگی، ۱۳۶۲، ص ۶۳۱). در اصطلاح روایات اسلامی یکی از القاب منجی اسلامی و در باورهای شیعی، لقب امام دوازدهم عَلَيْهِ السَّلَام است که سرانجام پس از ظهور زمین را از عدل و داد پرمی کند. از آنجا که پیامبر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ درباره ظهور منجی به نام مهدی عَلَيْهِ السَّلَام از خاندان خود وعده داده بود مسلمانان از واپسین روزهای پس از رحلت پیامبر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ منتظر ظهور مهدی عَلَيْهِ السَّلَام بودند. برخی از گروه های اسلامی مانند زیدیان و بنی عباس با انتخاب لقب مهدی برای رهبران قیام خود علیه دستگاه حاکم و با ادعای برپایی عدالت و از بین بردن ظلم، توده های معتقد به مهدی موعود عَلَيْهِ السَّلَام را به خود جلب و از آن برای تثبیت حکومت خود استفاده می کردند. براساس برخی گزارش ها لقب مهدی عَلَيْهِ السَّلَام در صدر اسلام از باب بزرگداشت نیز برای بزرگان به کار می رفته است.

برخی محققان مدعی هستند نخستین کسی که مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف را در کاربرد اعتقادی آن به عنوان منجی به کار برد ابواسحاق کعب بن ماته بن حیسوء حمیری است.

۲-۳. شیعه

شیعه در لغت به معنای فرقه خاصی از مسلمین است که علی بن ابی طالب علیه السلام را خلیفه بلافصل پیغمبر صلی الله علیه و آله می دانند بنا به امر حق تعالی در آیه ۶۷ سوره مائده (معلوف، ۱۳۸۰، ۱/۱۰۱۸). همچنین در معنای شیعه آمده است: «پیروان و یاران انسان جمع آن شیع و اشیاع است. همچنین به معنای فرقه و گروه نیز آمده است و مفرد و جمع و مذکر و مؤنث در آن یکسان است و کلمه شیعه را بیشتر به پیروان امام علی علیه السلام و خاندانش گویند به طوری که اسم آنها شده است» (بندرریگی، ۱۳۶۲، ص ۲۹۶). برای نخستین بار پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله بود که پس از نزول آیه ۷ سوره بینه پیروان علی بن ابی طالب علیه السلام را شیعه خواند و فرمود: «تو و شیعیانت روز قیامت رستگار خواهید بود» (حسینی بحرانی، ۱۳۷۴، ۵/۷۲۲). شیعه در لغت به معنای پیرو و یاور یک شخص است. در اصطلاح به کسانی گفته می شود که تبعیت کننده از یک فرد هستند و حضرت علی علیه السلام او داور دوست دارند (احمد بن فارس، ۱۴۰۴، ۳/۲۳۵).

شیعیان به فرقه هایی انشعاب یافته اند که از آن میان، شیعه امامیه یا اثنی عشریه یا شیعه جعفری بیشتر هستند. شیعیان امامیه معتقدند که پیامبر صلی الله علیه و آله به صراحت، علی بن ابی طالب علیه السلام و یازده فرزند او را خلفای خویش خوانده است. بنابر آموزه های شیعی، امامان دوازده گانه بر مسلمانان به نیابت از پیامبر صلی الله علیه و آله در امور دین و دنیا ولایت دارند. امامان معصوم علیهم السلام به الهام الهی و علم لدنی و منزلتی آسمانی از دیگر انسان ها تمایز یافته اند و دوازدهمین تن از آنان زنده است و در غیبت به سر می برد و روزی ظهور می کند و جهان را سرشار از عدالت می کند (پژوهشکده تحقیقات اسلامی، ۱۳۹۱، ص ۳۱۶-۳۱۷). متکلمان شیعه امامیه درباره شمار اصول دین به اختلاف افتاده اند. نظریه مشهور آن است که اصول دین سه اصل است: توحید، نبوت و معاد و دو اصل عدل و امامت اصول مذهب هستند. ایمان به سه اصل نخست، شرط مسلمانی است و ایمان به دو اصل بعدی شرط ورود به

مذهب است (موسوی بجنوردی، ۱۳۷۳، ۲۸۵/۹). ولایت امام علی علیه السلام و امامان معصوم پس از او، عصمت، بداء و رجعت از باورهای بنیادی شیعه امامیه است. فقه شیعه امامیه بر چهار منبع استوار است: قرآن، سنت، عقل و اجماع. شیعه امامیه نیز در طول تاریخ فرقه‌هایی به خود یافته است، اما این فرقه‌ها نتوانسته‌اند پیروان زیادی برای خود بیابند و بدین سبب دوام نیافتند و مورد توجه قرار نگرفتند (موسوی بجنوردی، ۱۳۷۳، ۲۷۴/۴). حقیقت شیعه به عنوان یکی از دو فرقه اصلی اسلامی بر جهان بینی و ایدئولوژی خاصی در حوزه‌های مختلف مبتنی است. مهمترین و آغازین وجه تمایز آن از اهل سنت مسئله انحصار حقانیت امامت در امام علی علیه السلام و اولاد آن حضرت است. البته شیعه در معنای عام که افضلیت امام علی علیه السلام بر خلفای سه‌گانه باشد فرقه‌هایی مانند زیدیه، کیسانیه و اسماعیلیه را شامل می‌شود (محمدی، ۱۳۹۰، ص ۲۱۱).

۲-۴. ظهور

ظهور در لغت جمع ظهور و به معنای رو، سطح و ظاهر است. (بندرریگی، ۱۳۶۲، ص ۳۴۶) ظهور اسم مصدر عربی به معنای صورت ظاهر نما و نمود است (معلوف، ۱۳۸۰، ۱۲۰۸/۲). نکته مهم در ظهور، مسبوق بودن آن به غیبت است، اما در اصطلاح مهدویت، مقصود، ظاهر شدن حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف پس از پنهان زیستن طولانی برای قیام و برپایی حکومت عدل جهانی است (سلیمیان، ۱۳۸۳، ص ۲۶۷). ظهور به معنای ظاهر شدن، آشکار شدن، آشکارا شدن، نمایان شدن و پدیدار شدن است (عمید، ۱۳۸۹، ذیل واژه ظهور). در تحقیق حاضر نیز به معنای آشکار یا ظاهر شدن امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف از پرده غیبت آمده است.

۲-۵. آخرالزمان

آخرالزمان اصطلاحی است در فرهنگ ادیان بزرگ دنیا به معنای آخرین دوران حیات بشر و قبل از برپایی قیامت. در فرهنگ اسلامی نیز آخرالزمان هم دوران نبوت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله تا وقوع قیامت را شامل می‌شود و هم دوران غیبت و ظهور مهدی موعود علیه السلام را. در دوران معاصر عده‌ای از مفسران و متفکران مسلمان مانند مرحوم علامه طباطبایی، استاد شهید مرتضی مطهری، سید قطب، محمد

رشیدرضا، شهید سید محمدباقر صدر و ... با اتکا به آیاتی از قرآن کریم (اعراف: ۱۳۸؛ انبیا: ۱۰۵؛ صافات: ۱۷۱ و ۱۷۲) استخلاف انسان در زمین، فرمان رواشدن نیکوکاران زمین (وراثت صالحان) و پیروزی حق بر باطل را با وجود جولان دائمی باطل به عنوان سرنوشت آینده بشر مطرح کرده‌اند و آیات و روایات مربوط به تحولات آخرالزمان را بیانگر نوعی فلسفه تاریخ می‌دانند. به اعتقاد ایشان آخرالزمان عبارت است از دوران شکوفایی تکامل اجتماعی و طبیعی نوع انسان. چنین آینده‌ای امری است محتوم که مسلمانان باید انتظار آن را داشته باشند و نباید منفعل و دلسرد به حوادث واقعه بنگرند بلکه با حالتی پرنشاط و خواهان صلاح جامعه اسلامی و آگاه از تحقق اهداف تاریخی انتظار باید سرشار از امید، آمادگی و کوشش درخور این انتظار مقدس باشند. در چارچوب این برداشت، آخرالزمان قطعه معینی از تاریخ نوع انسان است که او باید در آن، حرکت تکاملی تدریجی خود را تا تحقق وعده الهی ادامه دهد. درحالی که در کتب علمای متقدم مانند کتاب کمال‌الدین شیخ صدوق و کتاب الغیبه شیخ طوسی چنین تفسیری از تاریخ نیست و تحولات آخرالزمان امری است غیرعادی که در آخرین بخش از زندگی نوع انسان واقع می‌شود و به تحولات قبلی جامعه انسانی مربوط نمی‌شود (تونه‌ای، ۱۳۸۸، ص ۳۴-۳۵).

۳. انواع اختلافات شیعیان قبل از ظهور امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف

بدترین اتفاق و حادثه برای یک ملت و کشور وجود اختلاف و تفرقه است. هیچ چیز برای شکست و عقب ماندگی یک جامعه مؤثرتر و ویرانگرتر از اختلاف و چنددستگی بین مردم و اعضای آن نیست. به همین دلیل اسلام بر تشکیل امت واحده در پرتو اعتقاد به خدای واحد، دین واحد و کتاب واحد تأکید دارد و راهبرد اصلی آن نیز انسجام و همدلی بین آحاد جامعه است به‌ویژه جامعه شیعی که هویت بخش اصلی آن، ولایت محوری و مهدویت است. براساس روایات، اختلاف‌هایی در عصر نزدیک به ظهور و در آستانه ظهور وجود دارد که یا از مدتی قبل شکل گرفته‌اند و تا زمان ظهور امتداد دارند یا آغاز شکل‌گیری آنها در آستانه ظهور است. مهمترین این اختلاف‌ها اختلاف اعتقادی و اختلاف

ظاهری در میان شیعیان است. دانستن این فتنه‌ها و اختلافات کمک می‌کند تا با آگاهی از آنها بتوان از گزند آنها کمتر آسیب دید.

۱-۳. اختلافات ظاهری

این دسته اختلافات بعد از رحلت رسول خدا ﷺ تا کنون در جامعه اسلامی وجود دارد. مسئله اصلی و شگفت‌آور، پیشگویی احادیث مبنی بر وجود اختلافات شدید بین شیعیان قبل از ظهور امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف و تضعیف موقعیت جامعه منتظر است. براساس روایات، این اختلافات در زمان غیبت شکل می‌گیرد و تا زمان ظهور ادامه می‌یابد و پس از ظهور توسط امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف از میان می‌رود. در کتب روایی شیعه با چندین روایت معتبر به این اختلافات اشاره شده است: «عَنْ أَبَانَ بْنِ تَغْلِبٍ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ (ع) كَيْفَ أَنْتَ إِذَا وَقَعَتِ الْبَطْشَةُ بَيْنَ الْمَسْجِدَيْنِ فَيَأْرِزُ الْعِلْمُ كَمَا تَأْرِزُ الْحَيَّةُ جُحْرَهُ وَاخْتَلَفَتِ الشِّيْعَةُ وَ سَمَى بَعْضُهُمْ بَعْضًا كَذَّابِينَ وَ تَقَلَّ بَعْضُهُ فِي وَجْهِ بَعْضٍ قُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاكَ مَا عِنْدَ ذَلِكَ مِنْ خَيْرٍ فَقَالَ عِنْدَ ذَلِكَ ثَلَاثًا؛ ابان بن تغلب از امام صادق عجل الله تعالی فرجه الشریف روایت کرده که فرمود: چگونه خواهی بود زمانی که میان دو مسجد (مکه و مدینه) جنگ رخ بدهد و آن‌گونه که مار به آشیانه خود پناه می‌برد علم و دانش به گوشه‌ای خزیده و نهان خواهد شد و شیعیان با یکدیگر اختلاف پیدا کرده و بعضی دیگری را دروغگو خطاب کرده و برخی به صورت بعضی دیگر آب دهان خواهند انداخت. عرض کردم: فدایت شوم آیا آن زمان از خیر خبری نخواهد بود؟ سه بار فرمود: بلکه خیر کامل آن زمان خواهد بود؛ زیرا حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف قیام خواهد فرمود» (کلینی، ۱۴۰۷، ۱/۳۴۰). حدیث دیگری نیز از امام صادق عجل الله تعالی فرجه الشریف درباره اختلافات شیعیان قبل از ظهور آمده است که می‌فرماید: «بعضی از بعضی دیگر تف خواهند کرد و بعضی، بعضی دیگر را لعن خواهند کرد و بعضی، بعضی دیگر را دروغ‌گویان و دروغ‌پردازان خواهند نامید» (غفاری، ۱۳۸۷، ص ۳۰۹).

۲-۳. اختلافات عقیدتی

این اختلاف‌ها ویژگی خاصی دارند به‌گونه‌ای که گمراه‌کنندگی آنها روشن نیست حتی شیطان این اختلافات را برای اهل ایمان به‌گونه‌ای می‌آراید که بسیاری از شیعیان بدون اینکه متوجه شوند ایمان

خود را از دست می دهند. مجموع این روایات نشان می دهد که تا قبل از ظهور حضرت حجت عجل الله تعالی فرجه الشریف اختلافات اعتقادی فراوانی به شیعه می رسد که باعث می شود بسیاری از اعتقادات خود برگردند البته برخی حالت ایمانی خود را بازمی یابند، اما بسیاری بر همان حالت می مانند تا ظهور محقق شود، پس این فتنه ها مربوط به عصر غیبت هستند، اما تا عصر ظهور ادامه می یابند. بزرگانی در کتب روایی شیعه با روایت این ا ت ا ره کرده اند که در آ از ظهور نیامده است، اما به تمحیص و تغییرات مکرر در دین اشاره کرده اند. با توجه به وحدت مضمونی این روایات با روایات پیش گفته می توان آنها را نیز از روایات این بخش در نظر گرفت. حدیثی از پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله در جلد ۲۲ بحار الانوار صفحه ۴۵۳ درباره روزگار غربت اسلام آمده است. از شیعه و اهل سنت نقل شده است: «شخصیت های بزرگ، حيله گر خوانده می شوند. روزگاری خواهد آمد که دین خدا تکه تکه خواهد شد. سنت من در نزد آنان بدعت و بدعت در نزد آنان سنت باشد. شخصیت های بزرگ در نزد آنها حيله گر خوانده می شوند و اشخاص حيله گر در نزد مردم، باشخصیت و وزین خوانده شوند. مؤمن در نزد آنان حقیر و بی مقدار می شود و فاسق به پیش آنها محترم و ارجمند باشد. کودکانشان پلید و گستاخ و بی ادب و زنانشان بی باک و بی شرم و بی حیا شوند. پناه بردن به آنها خواری و اعتماد به آنان ذلت و درخواست چیزی از آنها نمودن، جامه درویشی به تن کردن و مایه بیچارگی و ننگ است».

برای اطلاع شیعیان از ظهور فتنه ها و اختلاف های مختلف اعتقادی لازم است روایات معصومین علیهم السلام را (درباره اختلاف هایی که گریبان گیر همه آنها می شود، هیچ کس چه ایمان قوی داشته باشد و چه ضعیف از آنها در امان نخواهد بود) انتشار داد تا شیعیان با آمادگی و آگاهی با این فتنه ها برخورد کنند. «وَأَخْبَرَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ سَعِيدٍ قَالَ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ الْحَسَنِ التَّمِيمِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ وَأَحْمَدُ ابْنَا الْحَسَنِ عَنْ أَبِيهِمَا عَنْ ثَعْلَبَةَ بْنِ مَيْمُونٍ عَنْ أَبِي كَهْمَسٍ عَنْ عِمْرَانَ بْنِ مَيْمُونٍ عَنْ مَالِكِ بْنِ صَمْرَةَ قَالَ قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام يَا مَالِكَ بْنَ صَمْرَةَ كَيْفَ أَنْتَ إِذَا اخْتَلَفَتِ الشَّيْعَةُ هَكَذَا وَ

۱. محمد و أحمد، هما ابنا الحسن بن علي بن فضال بروی عنهما أخوهما علي بن الحسن و تقدم ذكرهم في مقدمة مؤلف الكتاب ص ۲۵.

سَبَبَكَ أَصَابَهُ وَأَدْخَلَ بَعْضَهَا فِي بَعْضٍ فَقُلْتُ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ مَا عِنْدَ ذَلِكَ مِنْ خَيْرٍ قَالَ الْخَيْرُ كُلُّهُ عِنْدَ ذَلِكَ يَا مَالِكُ عِنْدَ ذَلِكَ يُقَوْمُ قَائِمُنَا فَيَقْدِمُ سَبْعِينَ رَجُلًا يَكْذِبُونَ عَلَى اللَّهِ وَعَلَى رَسُولِهِ ﷺ فَيَقْتُلُهُمْ ثُمَّ يَجْمَعُهُمُ اللَّهُ عَلَى أَمْرٍ وَاحِدٍ» (ابن ابی زینب، ۱۳۸۷، ص ۲۰۶).

مالک بن ضمیره روایتی به این مضمون از امیرالمؤمنین عَلَيْهِ السَّلَام نقل می‌کند که امیرالمؤمنین عَلَيْهِ السَّلَام فرمود: «ای مالک بن ضمیره چگونه خواهی بود وقتی که شیعیان این‌گونه اختلاف می‌کنند و حضرت (ع) دو پنجه مبارکش را درهم کرد. عرض کردم: ای امیرمؤمنان! آن زمان هیچ خیری وجود ندارد. امام علی (ع) فرمود: تمام خیر در آن زمان است. ای مالک آن موقع قائم ماقیام می‌کند، هفتاد نفر را که به خدا و پیامبرش دروغ می‌بندند، می‌کشد و سپس خداوند شیعیان را بر یک امر امام متحد می‌کند.»

این روایات پیشگویی عجیبی از وضعیت شیعه قبل از ظهور امام مهدی عَجَلُ اللَّهِ تَحِيَّتَهُ و هشدار شدیدی به آنهاست که مبدا در دام این اختلافات کوبنده باشید و منتظران واقعی امام زمان عَجَلُ اللَّهِ تَحِيَّتَهُ با تمام وجود، خود را از این مهلکه و فتنه بیرون بکشند و خود را از هر لحاظ آماده یاری امام مهدی عَجَلُ اللَّهِ تَحِيَّتَهُ کنند. در بین حق طلبان و مدعیان انتظار و ولایت هم همیشه افراد ضعیف و دنیاپرست هستند که سبب ایجاد اختلافات و خصومت‌ها و دشمنی‌ها می‌شوند و کسی نباید وارد بازی سخیف آنها شود.

۴. انواع فتنه‌گران

تاریخ بشر به‌ویژه تاریخ ادیان در مسیر روبه‌رشد خود همواره با چالش‌های بزرگی روبه‌رو بوده‌اند که مهمترین آنها انواع تحریف‌ها، انحراف‌ها، سوءاستفاده‌ها، برداشت‌های نادرست و ... است. تحریف و انحراف از اصل این باورداشت الهی تا تحریف در حقایق و آرمان‌های سترگ آن و انحراف از صراط مستقیم مهدویت. در ادوار تاریخ اسلامی عده‌ای با بهره‌مندی کاذب از این باور و معرفی خویش به عنوان موعود آخرالزمان یا مرتبط با امام مهدی عَجَلُ اللَّهِ تَحِيَّتَهُ انحرافات در تحرکات سیاسی و حق طلبانه جامعه ایجاد کرده‌اند. در چند دهه اخیر تلاش برای انحراف این باور، فراتر از اغواگری‌های عده‌ای در درون جامعه اسلامی رخ داد و با نقش‌آفرینی عوامل بیگانه رنگ دیگری به خود گرفت به گونه‌ای که

در میان باورهای انحرافی که درباره موعود و مهدویت پدید آمده است نقش تشکیلاتی و سازمانی عوامل استعمار و صهیونیسم و نیز سایه تفکرات مدرنیته و غربیت مشهود است. دلایل و شواهد تاریخی گواه آن است که انحراف از مهدویت دیرینه‌ای به درازای تاریخ این باور استوار دارد که به سبب عواملی سربرآورده و گروه‌های منحرفی را شکل داده است.

۴-۱. مدعیان دروغین

عده‌ای از خواص و مدعیان انقلاب و ولایت هستند که خطر آنها برای جامعه کمتر از خطر دشمنان خارجی نیست. تلخ‌ترین مسئله این است که این فتنه‌ها از سوی کسانی به وجود می‌آید و یا خواهد آمد که تظاهر به اسلام و ولایت و انقلاب و خیرخواهی می‌کنند. هنگامی که سخن از دجال به میان می‌آید براساس یک سابقه ذهنی عامیانه فقط ذهن‌ها متوجه شخص معین یک چشمی می‌شود. دجال منحصر به یک فرد نیست بلکه عنوانی است کلی برای افراد پرتزویرو حيله‌گرو پرمکرو فریبکار و حقه‌باز که برای کشیدن توده‌های مردم به دنبال خود از هر وسیله‌ای استفاده می‌کنند و بر سر راه هر انقلاب سازنده‌ای که در ابعاد مختلف صورت می‌گیرد، ظاهر می‌شوند. (رجایی، ۱۳۸۹، ص ۱۴۸) در رساله دوم یوحنا باب ۱، جمله ۶ و ۷ آمده است: «شنیده‌اید که دجال می‌آید الحال هم دجالان بسیار ظاهر شده‌اند». این عبارت نیز به تعداد دجال‌ها تأکید می‌کند. آنچه را نمی‌توان در آن تردید کرد این است که هنگام فراهم شدن زمینه‌های انقلاب در هر جامعه‌ای که باشد افراد فریبکاری که پاسدار نظام‌های فاسد و فرسوده هستند و برای نگهداری وضع موجود و بهره‌برداری از زمینه‌های فکری و اجتماعی مردم به نفع اهداف نادرست خود دست به تزویر و حيله‌گری می‌زنند و حتی شعارهای انقلاب می‌دهند و این یکی از بزرگ‌ترین موانع راه اصلاح و انقلاب راستین است. اینها دجالانی هستند که همه پیامبران، امت خویش را از آنها بر حذر داشتند و نسبت به نقشه‌های فریبنده آنها هشدار دادند. پیش از ظهور امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف و آن انقلاب عظیم و وسیع و راستین هر چه زمینه‌های فکری و روانی و اجتماعی در سطح جهانی آماده‌تر می‌شود فعالیت این دجالان که یکی بعد از دیگری ظهور

می‌کنند افزایش می‌یابد تا در پیشرفت زمینه‌های انقلابی وقفه ایجاد کنند و به هزار حيله و مکر به منحرف کردن افکار دست زنند. البته هیچ مانعی ندارد که یک دجال بزرگ در رأس همه آنها باشد.

۴-۲. غالیان

رهبران زیرک غلات می‌دانستند که بعضی از مردم دروغ‌های بزرگ‌تر را زودتر قبول می‌کنند و به این نکته واقف بودند که هرچه ادعا بزرگ‌تر باشد پیروان بیشتری جذب خواهند کرد. این بود که ادعای الوهیت ائمه را مطرح کردند تا طرفداران بیشتری پیدا کنند. ائمه معصوم علیهم‌السلام و بزرگان تشیع که از کید و مکر رهبران شیاد غلات و خطرآنان برای جامعه اسلامی آگاهی کامل داشتند به مبارزه و مخالفت با آنها پرداختند و با جدیت کامل آنان را از اطراف خود طرد می‌کردند. (بویراحمدی، ۱۳۸۹، ص ۴۵) بررسی روند شکل‌گیری برخی فرقه‌های غلات نشان از شیادی و شیطنت رهبران آنان دارد. شبهه‌جویان قدرت‌پرست که خودخواهی‌های تند و گسترده، افکار و اوصاف رکیک و مضمئزکننده دارند در راه رسیدن به مطامع دنیوی و شهوات حیوانی خود با به‌راه‌انداختن جریان‌های غلوآمیز و ادعای الوهیت به نام نمادهای مذهبی همچون پیشوایان دینی خود را نماینده آنها معرفی می‌کردند و کمال سوء استفاده را به عمل آوردند. با بررسی زندگی و شخصیت رهبران غلات مانند ابوالخطاب، مغیره‌بن سعید و ... مشخص می‌شود که آنها افراد زیرک و سیاسی بودند که برای رسیدن به جاه و مال و منال برای خود دسته‌بندی‌هایی ایجاد کردند و با بهانه کردن الوهیت ائمه علیهم‌السلام خود را پیامبر و منصوب از طرف آنان معرفی کردند و به این ترتیب از احساسات مردم ساده‌دل سوء استفاده کردند، آنها را به بیراهه کشاندند و چند روزی از بهره‌های این حرکت خود برخوردار شدند تا اینکه بالأخره حساسیت حکومت را برانگیختند و به هلاکت رسیدند. آنان با دم‌زدن از آرمان‌های بسیار والا و دیدگاهی عالی‌تر سعی در به‌دست آوردن نفوذ بیشتر دارند و با غلو در کمیت و کیفیت بر تأثیرگذاری خود می‌افزودند (بویراحمدی، ۱۳۸۹، ص ۴۴).

مسئله غلو از زمان پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم شروع شد و تا زمان امام مهدی عجل‌الله‌فرجه‌الشریف ادامه دارد. اینها با تلاش‌های فردی و گروهی و حمایت‌های فراوان مالی و سیاسی سعی در تخریب عقاید و آسیب‌رسانی به سلامت

فرهنگ شیعی را دارند و می خواهند منتظران امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف را فریب دهند. از طرفی با تشویق و ترغیب اهل حق و برجسته کردن غلو آنان و از طرف دیگر با تحریک و تجهیز سلفی گرایان و نواصب و رودررو قراردادن آنها فجایع و مصائب غیر قابل جبران را به وجود می آورند.

۵. انواع آزمایش های شیعیان

آخرالزمان دوران غیبت، امتحانات، سختی ها و سرگردانی هاست و عرصه مردود شدن بسیاری از مردم به ویژه خواص است. این تلخ ترین داستان تاریخ تشیع است که در بهترین و مطلوب ترین حالت خود باید تجربه کننده بدترین و فاجعه بارترین حوادث و رویدادهایی باشد که به شدت از گرفتار شدن در آنها نهی شده اند و آگاهی های لازم نسبت به آنها داده شده است.

۱-۵. آزمایش های مادی

در غیبت امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف شباهت هایی به سایر پیامبران وجود دارد به ویژه آنکه آنها نیز دارای غیبت کوتاه یا طولانی مدت بودند. خداوند همان طور که با غیبت پیامبران، امت آنان را آزمایش کرده است، می خواهد امت اسلامی را نیز بیازماید و شاید این برابری طول غیبت خاتم الاوصیا با غیبت مجموع پیامبران برای این باشد که می خواهد امت را با آزمایش هایی سخت تر از آزمون آنها بیازماید. از روایات مختلف به دست می آید که مؤمنان در دوره غیبت گرفتار آزمایش مادی نیز خواهند شد و کسانی که در این آزمایش صبر می کنند موفق خواهند شد.

«وَفِي حَدِيثِ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عجل الله تعالی فرجه الشریف يَقُولُ إِنَّ قُدَّامَ الْقَائِمِ بَلَوَى مِنَ اللَّهِ قُلْتُ مَا هُوَ جُعِلَتْ فِدَاكَ فَقَرَأَ وَتَلْبُوتُكُمْ بِشَيْءٍ مِنَ الْخَوْفِ وَالْجُوعِ وَنَقْصِ مِنَ الْأَمْوَالِ وَالْأَنْفُسِ وَالثَّمَرَاتِ وَبَشِيرِ الصَّابِرِينَ ثُمَّ قَالَ الْخَوْفُ مِنْ مَلُوكِ بَنِي فُلَانٍ وَالْجُوعُ مِنْ غَلَاءِ الْأَسْعَارِ وَنَقْصِ مِنَ الْأَمْوَالِ مِنْ كَسَادِ التِّجَارَاتِ وَقِلَّةِ الْفَضْلِ فِيهَا وَنَقْصِ الْأَنْفُسِ بِالْمَوْتِ الدَّرْبِيعِ وَنَقْصِ الثَّمَرَاتِ بِقِلَّةِ رِبْعِ الزَّرْعِ وَقِلَّةِ بَرَكَةِ الثَّمَارِ ثُمَّ قَالَ وَبَشِيرِ الصَّابِرِينَ عِنْدَ ذَلِكَ بِتَعْجِيلِ خُرُوجِ الْقَائِمِ عجل الله تعالی فرجه الشریف؛ امام صادق عجل الله تعالی فرجه الشریف می فرماید: قبل از ظهور امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف از جانب خدا آزمایشی است. شما را هرآینه می آزماییم. ترس و گرسنگی و کاهش مال ها و جان ها و ثمرات و مزده به صبرکنندگان. امام فرمود: به واسطه گرانی نرخ ها و کاهش

مال به وسیله کسادی وضع تجارت و بازار و کمی سود و کاهش جان‌ها به مرگ‌های عمومی و سریع و کاهش محصول به کمی غله و زراعت و بی‌برکتی میوه‌ها. سپس فرمود: مژده به صبرکنندگان در آن هنگام به اینکه به زودی حضرت قائم عجل الله تعالی فرجه الشريف خروج کند. نیز از آن حضرت عجل الله تعالی فرجه الشريف روایت آمده است که فرمود: همانا پیش از ظهور امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشريف سال پیرایی است که میوه‌ها فاسد شود و خرما در نخل تباه گردد، پس شک و تردید در این امر نیست». (مفید، ۱۴۱۳، ۳۷۷/۲-۳۷۸؛ اربلی، ۱۳۸۱، ۴۶۲/۲؛ حرعاملی، ۱۴۲۵، ۳۷۱/۵)

در روایات دیگر نیز درباره این آزمایش‌ها آمده است: «الْحَسِينُ بْنُ يَزِيدَ عَنْ مُنْذِرِ الْخُوَزِيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عجل الله تعالی فرجه الشريف قَالَ سَمِعْتُهُ يَقُولُ يُزَجَّرُ النَّاسُ قَبْلَ قِيَامِ الْقَائِمِ عجل الله تعالی فرجه الشريف عَنْ مَعَاصِيهِمْ بِنَارٍ تَطْهَرُ فِي السَّمَاءِ وَ حُمْرَةٌ تُجَلِّلُ السَّمَاءَ وَ حَسْفٌ بِيَعْدَادٍ وَ حَسْفٌ بِيَلْدِ الْبَصْرَةِ وَ دِمَاءٌ تُسْفِكُ بِهَا وَ خَرَابٌ دُورَهَا وَ فَنَاءٌ يَقَعُ فِي أَهْلِهَا وَ سُمُولٌ أَهْلِ الْعِرَاقِ حَوْفٌ لَا يَكُونُ لَهُمْ مَعَهُ قَرَارٌ؛ منزر جوزی گوید: شنیدم از امام صادق عجل الله تعالی فرجه الشريف که می‌فرمود: مردم پیش از ظهور امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشريف به وسیله آنچه گفته شود از معصیت دست کشند به آتشی که در آسمان پدید آید، به قرمزی که صفحه آسمان را فراگیرد و به فرورفتن زمینی در بغداد و زمینی در بصره و به خونریزی و خرابی خانه‌ها و نابودی مردم آنجا و به گرفتن ترس عمومی مردم عراق را به طوری که آرام نداشته باشند». (مفید، ۱۴۱۳، ۳۷۸/۲)

۵-۲. آزمایش‌های عقیدتی

مراد از آزمایش اعتقادی آن دسته از فتنه‌ها و ابتلاهاست که باعث تضعیف ایمان مؤمنین و حتی تغییرات مکرر از حالت ایمان به کفر و برعکس می‌شود و تا زمان ظهور حضرت حجت عجل الله تعالی فرجه الشريف ادامه می‌یابد، پس مبنای نام‌گذاری این قسم از فتنه‌ها نام‌گذاری براساس نتیجه است. روایاتی از طریق منابع شیعی نقل شده است که می‌توان همین نوع فتنه را از آن برداشت کرد. این روایات بیشتر به فتنه‌ها و ابتلاهایی اشاره دارد که باعث پاک شدن و جداسدن دین‌داران واقعی از غیر آنها می‌شود.

امام صادق عجل الله تعالی فرجه الشريف می‌فرماید: «قبل از ظهور امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشريف شیعیان غربال می‌شوند و خالص‌ها و ناخالص‌ها جدا می‌شوند». (غفاری، ۱۳۸۷، ص ۳۰۹) امام رضا عجل الله تعالی فرجه الشريف می‌فرماید: «الم أَحْسِبُ النَّاسَ أَنْ

يُشْرِكُوا أَنْ يَقُولُوا آمَنَّا وَهُمْ لَا يُفْتَنُونَ؛ آیا مردم چنین پنداشتند که تنها به اینکه گفتند ما ایمان آورده ایم، رها می‌شوند و بر این دعوی هیچ آزمایش نخواهند شد». راوی می‌گوید سپس مرا فرمود: «فتنه چیست؟ عرض کردم: فدایت شوم به نظر ما فتنه عبارت است از گرفتاری در دین. فرمود: گرفتار می‌شوند همان‌طور که طلا در بوته آزمایش می‌شود، سپس فرمود: خالص می‌شوند همان‌طور که طلا خالص می‌شود» (غفاری، ۱۳۸۷، ص ۳۱؛ احمدی میانجی، ۱۴۲۶، ۱/۱۳۰). قبل از ظهور امام زمان عَلَيْهِ السَّلَام شبهات و هجمه‌های اعتقادی فراوانی به وجود می‌آید که در بازی‌ها و جریان‌های سیاسی پیچیده‌تر و تیره‌تر می‌شود و این آمیختگی شبهات و سختی‌های اعتقادی با مسائل سیاسی یکی از مشکلات جدی جامعه است که باید جلوی آن را گرفت و خطرات و آفات آن را ریشه‌کن کرد. مجموع این روایات نشان می‌دهد که تا قبل از ظهور حضرت حجت عَلَيْهِ السَّلَام آزمایش‌های اعتقادی فراوانی به شیعه می‌رسد که باعث می‌شود بسیاری از اعتقادات خود برگردند البته برخی دوباره حالت ایمانی خود را بازمی‌یابند، اما بسیاری بر همان حالت می‌مانند تا ظهور محقق شود، پس این آزمایش‌ها مربوط به قبل از ظهور امام مهدی عَلَيْهِ السَّلَام هستند، اما تا عصر ظهور ادامه می‌یابند.

۶. وظایف علما

اصلاح مردم بستگی کامل به اصلاح دانشمندان و علمای جامعه دارد؛ زیرا امور مذهبی مردم را دانشمندان و علما برعهده دارند و زمام امور مادی جامعه به دست حکام است. اگر این دو گروه شایسته باشند امور دین و دنیای مردم اصلاح خواهد شد و اگر این دو قشر در وضعیت نامطلوبی قرار گیرند امور دین و دنیای جامعه بشری به تباهی کشیده می‌شود.

۱-۶. وظایف عقیدتی

یکی از وظایف مهم عالمان دین شناساندن حضرت مهدی عَلَيْهِ السَّلَام به جامعه و بالابردن معرفت نسبت به ایشان است. این نکته بسیار مهم است: «مَنْ مَاتَ وَلَمْ يَعْرِفِ إِمَامَ زَمَانِهِ مَاتَ مَيِّتَةً جَاهِلِيَّةً». آنان باید شناخت نسبت به حضرت را بالا ببرند. معرفت سطحی و ظاهری جواب‌گو نیست. امام هادی عَلَيْهِ السَّلَام در روایتی می‌فرماید: «وَعَنْهُ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ قَالَ عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ (ع) لَوْ لَا مَنْ يَبْقَى بَعْدَ غَيْبَةِ

قَائِمِكُمْ وَعَلَى اللَّهِ تَوَكَّلُوا إِنَّ اللَّهَ يُصَوِّرُ مَا يَشَاءُ إِنَّهُ عَلِيمٌ ذَكِيٌّ
 لِيُضَعِّفَ عِبَادَ اللَّهِ مِنْ شِبَاكِ إِبْلِيسَ وَمَرَدَّتِهِ وَمِنْ فِخَاخِ التَّوَابِصِ لِمَا بَقِيَ أَحَدًا إِلَّا أَرْتَدَّ عَنْ دِينِ اللَّهِ وَ
 لِكَيْتَهُمُ الَّذِينَ يُمْسِكُونَ أَرْمَةَ قُلُوبِ ضُعَفَاءِ الشَّيْعَةِ كَمَا يُمْسِكُ صَاحِبُ السَّفِينَةِ سُكَّانَهَا أَوْلِيكَ هُمْ
 الْأَفْضَلُونَ عِنْدَ اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ؛ قبل از ظهور امام مهدی عَلَيْهِ السَّلَام وجود دارند علمایی که به سوی او
 می خوانند و به وجود او رهنمون می شوند و با حجت های الهی از دین او دفاع می کنند و بندگان ناتوان
 خدا را از دام های ابلیس و پیروان او می رهانند و از دام های ناصبی ها نجات بخشند. کسی در دین
 خدا پابرجا نمی ماند و همه مرتد می شوند، ولی آنان رهبری دل های شیعیان ضعیف را با قدرت در
 دست می گیرند و حفظ می کنند چنان که ناخدای کشتی سکان و فرمان کشتی را نگاه می دارد آنان
 نزد خدا والاترین انسان ها هستند». (طبرسی، ۱۴۰۳، ۱۸/۱؛ هلالی، ۱۴۱۶، ص ۴۱؛ شهید ثانی، ۱۴۰۹،
 ص ۱۱۸؛ حسینی بحرانی، ۱۴۱۱، ۳۳/۶؛ حرعاملی، ۱۴۱۸، ۶۰۴/۱؛ مجلسی، ۱۴۰۳، ۶/۲).

نهضت های حق گرا و عدالت خواه با تفکرات ناب شیعی که در تقابل با سفیانی قرار دارند. آنان
 اگرچه همانند جریان سفیانی، یک پارچه و متمرکز نیستند، اما هدف و آرمانی واحد دارند که ظهور امام
 مهدی عَلَيْهِ السَّلَام و تلاش در این راستاست. رهبری این جریان را شخصیت های برجسته ای مثل یمانی،
 خراسانی، شعیب بن صالح، سید حسنی و ... برعهده دارند. (صمدی، ۱۳۹۲، ص ۲۳۸)

۲-۶. وظایف اخلاقی

علمای شیعه باید فرهنگ دینی را گسترش دهند، با تهاجم فرهنگی مقابله کنند، نسبت به تولید علم
 همت ورزند و دایره علم را گسترش دهند تا جهل بر جامعه حاکم نشود. علمای دین باید نسلی
 معتقد، صبور و بردبار را تربیت کنند. در طول تاریخ دیده می شود علمای تاریخ به این شکل بودند و
 در کنار مردم حضور داشتند و در مواقع سخت با یک فتوا در جامعه تحول ایجاد کرده اند. رعایت اصول
 و منش های مردم سالاری و ولایت محوری که در رأس آن، ولی مؤمن، مجتهد دین شناس، آگاه،
 مدیر، مدبر و مهدی پناه باشد. مقام ولایی در این شکل از رهبری، فردی متقی و خداجوی است که
 هوای نفس را از خود رانده است و اطاعت از امر امام عصر عَلَيْهِ السَّلَام را بر خود فرض می داند و یاران صالح

و مخلص او را پیرامون این مکتب و راهبرد جمع می‌کند. (فیروزآبادی، ۱۳۹۰، ص ۷۲) علما باید ویژگی‌های حکومت جهانی را برای مردم بیان کنند. اینکه در حکومت جهانی چه اتفاقاتی خواهد افتاد و مردم را برای رسیدن به آن روز امیدوار کنند. بیان ویژگی‌های آن حکومت در بعد عمرانی و امنیت و تکامل انسان‌ها از نظر فکری می‌تواند در مردم شور و اشتیاق ایجاد کند.

وظیفه عالمان دین است که در مقابل ایجاد چنین فضایی در جامعه موضع بگیرند تا جلوی انحرافات گرفته شود و امید مردم از آن آینده ارزشمند به فضای موجود محدود نشود و پرهیزدادن جامعه از گرایش به رذایل و دعوت به فضایل. کار سترگ عالمان دین، امر به معروف و نهی از منکر، گناه‌زدایی در جامعه، دعوت به فضایل و بیان زیبایی‌های کلمات اهل بیت علیهم‌السلام برای مردم است. علی بن موسی الرضا علیه‌السلام می‌فرماید: «رَحِمَ اللهُ عَبْدًا أَحْيَا أُمَّرْنَا؛ خدا رحمت کند کسی را که امر [و مکتب ما را] احیا کند». عبدالسلام هروی آنجاست و می‌پرسد: «و كَيْفَ يَحْيِي أُمَّرَكُمُ» حضرت می‌فرماید: «يَتَعَلَّمُ عُلُومَنَا وَ يَعْلَمُهَا النَّاسُ فَإِنَّ النَّاسَ لَوْ عَلِمُوا مَحَاسِنَ كَلَامِنَا لَاتَّبَعُونَا؛ کسانی که علوم ما را فرامی‌گیرند و به فراگیری آن بسنده نمی‌کنند بلکه آن را به مردم می‌آموزند (ابن بابویه، ۱۳۷۸، ۳۰۷/۱؛ ابن بابویه، ۱۴۰۳، ص ۱۸۰)، پس اگر مردم زیبایی‌های کلمات اهل بیت علیهم‌السلام را بدانند پشت سر ما به راه می‌افتند»؛ یعنی اگر می‌خواهید برای عصر ظهور جامعه را تربیت کنید باید مردم را با سخنان، معارف، فضایل، مکارم و اخلاق اهل بیت علیهم‌السلام آشنا کنید. بنابراین، عالمان دین می‌توانند در قبل از ظهور امام مهدی عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌التشریف چنین ویژگی‌هایی را برای جامعه به ارمغان آورند و تحولات ایجادشده در فضای جامعه را هدایت و رهبری کنند.

۷. نتیجه‌گیری

شیعیان قبل از ظهور امام مهدی عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌التشریف و در دوران غیبت کبری که مردم با امام هیچ ارتباطی ندارند با مشکلات زیادی روبه‌رو می‌شوند مانند وجود ضعف در صف شیعیان و اختلافات بین شیعیان که این مسئله سبب سستی و شکاف بین آنها می‌شود و مشکلات و درگیری‌های زیادی به وجود می‌آورد. دوران غیبت، زمان امتحانات و ابتلاها و سختی‌ها و سرگردانی‌هاست و عرصه مردود شدن بسیاری از

مردم به‌ویژه خواص است. در این دوران اختلافات ظاهری و عقیدتی در میان شیعیان ایجاد می‌شود که براساس روایات، تا زمان ظهور ادامه می‌یابد و پس از ظهور توسط امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف از میان می‌رود. هم‌چنین فتنه‌گرانی سعی در ایجاد شکاف و نفوذ در شیعیان دارند و برای رسیدن به این هدف خود بسیار تلاش می‌کنند که غالبان و مدعیان دروغین از مهم‌ترین آنها هستند. ابتلائات و آزمایشات الهی نیز در زمان قبل از ظهور امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف برای شیعیان پیش می‌آید که بارزترین آنها آزمایش‌های مادی و عقیدتی است و بر شیعیان لازم است با بینش و عملکرد صحیح در این امتحانات الهی موفق شوند. در این دوره حساس و خطیر بر عالمان دینی ضروری است که با وظایف عقیدتی و اخلاقی خویش آگاه بوده و در سایه عمل به آنها مقدمات لازم را برای ظهور مملو از خیر و برکت حضرت فراهم نمایند.

فهرست منابع

- * قرآن کریم (۱۳۹۲). مترجم: مکارم شیرازی، ناصر. تهران: عابدزاده.
۱. ابن ابی زینب، محمد بن ابراهیم (۱۳۸۷). الغیبه للنعمانی. تهران: دارالکتب الاسلامیه.
  ۲. ابن بابویه، محمد بن علی (۱۳۷۸). عیون اخبار الرضا عجل الله تعالی فرجه الشریف. تهران: انتشارات جهان.
  ۳. ابن بابویه، محمد بن علی (۱۴۰۳). معانی الاخبار. قم: انتشارات اسلامی.
  ۴. احمد بن فارس، ابوالحسن (۱۴۰۴). مقاییس اللغة. قم: مکتبه الاعلام الاسلامی.
  ۵. احمدی میانجی، علی (۱۴۲۶). مکاتیب الائمه عجل الله تعالی فرجه الشریف. قم: موسسه دارالحدیث فرهنگی.
  ۶. اربلی، علی بن عیسی (۱۳۸۱). کشف الغمه فی معرفه الائمه. تبریز: بنی هاشمی.
  ۷. بندرریگی، محمد (۱۳۶۲). فرهنگ جدید عربی - فارسی. مترجم: منجد الطلاب. تهران: انتشارات اسلامی.
  ۸. ری، علی (۱۳۸۹). غلوز دیدگاه تشیع. قم: آشیانه مهر.
  ۹. پژوهشکده تحقیقات اسلامی (۱۳۹۱). فرهنگ شیعه، کلام. قم: زمزم هدایت.
  ۱۰. تونه‌ای، مجتبی (۱۳۸۸). فرهنگ الفبایی مهدویت، موعودنامه. قم: مشهور.
  ۱۱. جزایری، نعمت‌الله بن عبدالله (۱۴۲۷). ریاض الابرار فی مناقب الائمه الاطهار. بیروت: مؤسسه التاريخ العربی.
  ۱۲. حرعاملی، محمد بن حسن (۱۴۲۵). اثبات الهداه بالنصوص والمعجزات. بیروت: مؤسسه الاعلامی للمطبوعات.
  ۱۳. حسینی بحرانی، سیدهاشم (۱۳۷۴). البرهان فی تفسیر القرآن. قم: مؤسسه بعثت.
  ۱۴. حسینی بحرانی، سیدهاشم (۱۴۱۱). حلیه الابرار فی احوال محمد وآله الاطهار عجل الله تعالی فرجه الشریف. قم: مؤسسه معارف الاسلامیه.
  ۱۵. رجایی، محمدرضا (۱۳۸۹). شناخت امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف. اصفهان: مرغ سلیمان.
  ۱۶. سلیمان، خدامراد (۱۳۸۳). فرهنگ‌نامه مهدویت. قم: بنیاد فرهنگی حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف، مرکز تخصصی مهدویت.

۱۷. شهید ثانی، زین الدین بن علی (۱۴۰۹). منیه المرید. قم: مکتبه الاعلام الاسلامی.
۱۸. صمدی، قنبر (۱۳۹۲). آخرین منجی: شناخت نامه امام مهدی عجل الله تعالی فرجه. قم: دانشگاه مهدی موعود ( ).
۱۹. طبرسی، احمد بن علی (۱۴۰۳). الاحتجاج علی اهل اللجاج. مشهد: انتشارات الاسلامیه.
۲۰. طوسی، محمد بن الحسن (۱۴۱۱). کتاب الغیبه. قم: مؤسسه معارف اسلامی.
۲۱. کلینی، محمد بن یعقوب (۱۴۰۷). الکافی. تهران: دارالکتب الاسلامیه.
۲۲. عمید، حسن (۱۳۸۹). فرهنگ فارسی عمید. تهران: کتاب فروشی اشجع.
۲۳. غفاری، محمد جواد (۱۳۸۷). ترجمه و متن الغیبه نعمانی. تهران: دارالکتب الاسلامیه.
۲۴. فیروزآبادی، حسن (۱۳۹۰). قیام مهدی عجل الله تعالی فرجه. قم: مرکز بین المللی ترجمه و نشر المصطفی.
۲۵. مجلسی، محمد باقر بن محمد تقی (۱۴۰۳). بحار الانوار. بیروت: دار احیاء التراث العربی.
۲۶. محمدی، مسلم (۱۳۹۰). فرهنگ اصطلاحات علم کلام. قم: دفتر نشر معارف.
۲۷. معلوف، لویس (۱۳۸۰). فرهنگ بزرگ جامع نوین. مترجم: سیاح، احمد. تهران: کتاب فروشی اسلام.
۲۸. مفید، محمد بن محمد (۱۴۱۳). الارشاد فی معرفه حجج الله علی العباد. قم: محبین.
۲۹. مؤسسه دایره المعارف فقه اسلامی بر مذهب اهل بیت علیهم السلام (۱۳۹۰). فرهنگ فقه مطابق مذهب اهل بیت علیهم السلام. قم: مؤسسه دایره المعارف فقه اسلامی.
۳۰. موسوی بجنوردی، کاظم (۱۳۷۳). دایره المعارف بزرگ اسلامی. تهران: مرکز دایره المعارف بزرگ اسلامی.
۳۱. هلالی، سلیم بن قیس (۱۴۱۶). اسرار آل محمد علیهم السلام. مترجم: کتاب سلیم. قم: دلیل ما.
۳۲. یزدی حائری، علی (۱۴۲۲). الزام الناصب فی اثبات الحجه الغائب عجل الله تعالی فرجه. بیروت: مؤسسه الإعلامی للمطبوعات.